

Markéta Bendová: Interpretace Mojžišova života podle Řehoře z Nyssy
v návaznosti na myšlení Filóna Alexandrijského. Disertační práce.
Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta. Praha 2018. 177 strán.

OPONENTSKÝ POSUDOK

Predkladaná práca sa venuje zaujímavej téme vzťahu medzi niektorými myšlienkami v diele *Život Mojžiša* od Gregora z Nyssy a u Filóna Alexandrijského – a to nielen v jeho rovnomennom diele, ale aj v iných spisoch venovaných exegéze Pentateuchu a jeho motívov. Sieť vzťahov medzi myslením oboch autorov (a ich prostredníka Órigena) je komplexná a autorka sa zameriava len na tri dominantné okruhy – (1) dokonalosť ako charakteristika ľudského života, (2) vzťah Božej nepoznatelnosti a ľudského poznávania Boha a (3) sprostredkovanie medzi Bohom a stvoreným svetom.

Nosná téma je spracovaná na vysokej vedeckej úrovni a vynikajúco precizuje vzťahy závislosti (a nezávislosti) medzi Gregorom a Filónom, o ktorých gregorovské bádanie síce tušilo, ale explicitne formulované ich nenachádzalo. K celej práci mám iba dve kritické poznámky, ktoré sa obe týkajú témy priateľstva človeka s Bohom. Je to síce okrajová téma, ale súvisí s jedným z nosným okruhom – predstavy o ľudskej dokonalosti.

Helenistická diskusia o priateľstve človeka s Bohom

Priateľstvo Mojžiša/človeka s Bohom nachádzame v závere Gregorovho *Života Mojžiša* ako tú najlepšiu motiváciu k cnostnému životu – a jediná, ktorá umožňuje neustály postup. Možnosť tohto paradoxného vzťahu autorka vysvetľuje – podľa môjho názoru veľmi správne – na základe ľudského pripodobnenia sa k Bohu (s. 129-130). Chýba mi tu však trochu jasnejšie nadviazanie na Filóna a helenistickú diskusiu o priateľstve človeka s Bohom.

Autorka uvádza pasáž z Filónovho *Života Mojžiša*, kde Mojžiš počas egyptských rán „vládne“ nad živlami (s. 30-31). Filón to odvodzuje z kynického sylogizmu, že ak Mojžiš bol Božím priateľom a veci priateľov sú spoločné, tak mohol mať podiel aj na istých Božích atribútoch. Vidí autorka priamu myšlienkovú súvislosť medzi Gregorovým záverom a týmto Filónovým chápaním priateľstva – alebo ju vidí niekde inde?

Toto miesto totiž nie je jediné, kde Filón pracuje s myšlienkou o priateľstve človeka s Bohom. V práci sa uvádza ešte jedno miesto (s. 50-51), ktoré sa nachádza v diele *O Abrahámovi* a má veľkú formálnu aj obsahovú podobnosť so záverom Gregorovho diela. Podľa mňa však na týchto dvoch miestach nejde o rovnaký typ priateľstva, resp. o rovnaký konštitutívny prvok priateľstva medzi Bohom a človekom.

U Filóna navyše nachádzame ešte dve ďalšie miesta, kde sa spomína priateľstvo človeka s Bohom, a ktoré autorka neuvádza – obe sú z diela *Quis rerum divinarum heres sit*. V prvom prípade ide o Abraháma (kapitoly 5-7), ktorý chce zabrániť zničeniu Sodomy a Gomory, v druhom o Mojžiša (kap. 21), ktorý chce presvedčiť Boha, aby predsa len nezavrhol izraelský ľud. Obaja patriarchovia sú v situácii, keď vedú s Bohom dost' dynamický dialóg – a hlavne Mojžiš robí Bohu celkom peknú „scénu“... Filón ho obhajuje:

Otvorenosť (παρησία) je sestra priateľstva. Ved' s kým sa má človek slobodne rozprávať, ak nie so svojím priateľom? Preto sa o Mojžišovi povedalo, že je priateľ, aby sa jeho reč nevyvetľovala ako bezočivosť. (*Quis rerum divinarum heres sit* 21)

Slovom παρησία Filón nadväzuje na helenistickú diskusiu¹ o možnosti priateľstva s vládcom, čiže o možnosti priateľstva pri nerovnakom spoločenskom postavení priateľov.

¹ Porov. John T. FITZGERALD (ed.), *Friendship, Flattery, and Frankness of Speech: Studies on Friendship in the New Testament World*, Leiden – New York – Köln: E. J. Brill, 1996. David KONSTAN, *Friendship in the Classical World*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Možnosť/schopnosť hovoriť otvorene, čiže *παρησιάζω*, je práve to, čo umožňuje prekonanie tejto spoločenskej priepasti. Hybnou silou tohto postoja je ľudská sloboda – a to je veľká téma nielen Exodu, ale aj Gregorovho *Života Mojžiša*, takže to stojí za úvahu.

V práci mi teda chýba aspoň aká-taká zmienka o helenistickej diskusii o možnostiach priateľstva medzi Bohom a človekom, ktorú Filón zreteľne reflektuje.

Biblické východiská

S diskusiou o priateľstve Mojžiša s Bohom súvisí aj autorkina analýza biblického textu, z ktorej uzatvára:

Slovo „přítel“ se sice na konci *Pentateuchu*, v pasáži věnované Mojžišově smrti, vůbec neobjevuje, jako doklad jedinečnosti izraelského zákonodárce je zde však uvedeno jeho rozmlouvání s Bohem tváří v tvář. Podobný důvěrný rozhovor (byť popsán trochu jinými slovy) je v *Ex 33,11* označen za rozmlouvání s přítelem. Tímto způsobem lze tedy také na konci *Pentateuchu* vidět narážku na Mojžišovo přátelství s Bohem. (s. 128)

Podľa môjho názoru spomínaný výraz „tvárou v tvár“ na konci *Pentateuchu* – *πρόσωπον κατὰ πρόσωπον* (*Dt 34,10*) – nie je narážka na Mojžišovo priateľstvo s Bohom, ale na teofániu. Mojžiš totiž nebol jediný, komu sa Boh zjavil, čo v Biblii nachádzame vyjadrené práve týmto spôsobom. Jakub tiež videl Boha *πρόσωπον πρὸς πρόσωπον* (*Gn 32,31*), Gedeon takisto videl Pánovho anjela *πρόσωπον πρὸς πρόσωπον* (*Sdc 6,22*). Ba aj s celým izraelským ľudom Boh na Sinaji hovoril *πρόσωπον κατὰ πρόσωπον* (*Dt 5,4*), ibaže ľud to nezvládal a Mojžiš sa postavil medzi nich ako sprostredkovateľ. A pri novom Exode bude zase komunikácia medzi Bohom a ľudom *πρόσωπον κατὰ πρόσωπον* (*Ez 20,35*). Táto fráza teda sama o sebe neumožňuje výklad, že by išlo o narážku na Mojžišovo priateľstvo s Bohom.

Výnimočnosť Mojžišovho vzťahu s Bohom by sa skôr dala vidieť v slovese uvedeného verša, ktorý hovorí, že Boh *poznal* Mojžiša: ...Μωσῆς ὃν ἔγνω κύριος αὐτὸν *πρόσωπον κατὰ πρόσωπον* (*Dt 34,10*). Autorka ale v uvedenom odseku chybné uvádza, že tu ide o „rozmlouvání s Bohem“. Je to prekvapujúce, lebo sloveso „poznať“ je práve to, na ktorom buduje aj Gregor, ako to reflektuje aj autorka vo svojej nasledujúcej diskusii:

„[Z]atímco v průběhu celého spisu byla řeč o poznávání Boha, mluví nyní Řehoř o tom, že Bohem byl poznán Mojžíš.“ (s. 130)

Takisto ma trochu prekvapuje interpretácia predložky v spojení *ἔγνω σε παρὰ πάντα*, čo je Gregorova parafráza biblického *οἶδά σε παρὰ πάντα* (*Ex 33,12.17*), ako „poznal jsem tě mezi všemi“ (s. 130). Predložka *παρά* s akuzatívom tu má podľa mňa najpravdepodobnejšie komparatívny význam – „poznám ťa nad všetkých, lepšie ako všetkých“. Ak autorka trvá na svojej interpretácii, mala by ju vysvetliť, lebo význam „medzi“ pri tejto predložke vôbec nie je samozrejмый.

Upozornenie na preklepy na s. 78: *preascientiae*, *preafigurationem*, *preaformationem*.

Odhliadnuc od týchto drobných nepresností predkladaná práca predstavuje vysokú úroveň výskumu, a preto Markétu Bendovú **navrhujem na udelenie vedecko-akademickej hodnosti „philosophiae doctor“ (PhD.)** v študijnom programe: „P6101 Filozofie“, v študijnom obore „Filozofie“.

Helena Panczová

Helena Panczová, PhD.

